

**KASBIY TA'LIM TASHKILOTLARI O'QUVCHILARIDA
IJTIMOIY-HUQUQIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHDA
IJOBIV VA SALBIY MOTIVATSIYA OMILLARINING PEDAGOGIK
TAHLILI**

ZULXAYDAROVA FERUZA UMARALI QIZI

TIQXMMI MTU Tayanch doktoranti

***Annotatsiya:** Maqolada kasbiy ta'lim tashkilotlari o'quvchilarida ijtimoiy-huquqiy kompetentlikni rivojlantirish jarayonida motivatsiya omillarining o'rni tahlil qilinadi. Ijobiy va salbiy motivatsiya turlarining pedagogik jarayondagi ahamiyati, ularning o'quvchilarning huquqiy ongini shakllantirishdagi ta'siri ilmiy jihatdan yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ijobiy motivatsiya o'quvchilarning ijtimoiy faolligi va huquqiy madaniyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.*

***Kalit so'zlar:** ijtimoiy-huquqiy kompetentlik, kasbiy ta'lim, motivatsiya, ijobiy motivatsiya, salbiy motivatsiya, pedagogik tahlil, huquqiy madaniyat, ta'lim jarayoni, o'quvchi faolligi, pedagogik ta'lim.*

Kasbiy ta'lim tashkilotlari o'quvchilarida ijtimoiy-huquqiy kompetentlikni rivojlantirish muammosi pedagogika fanida shaxsni jamiyat hayotiga ongli ravishda moslashtirish, uning huquqiy ongini va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirish bilan bog'liq dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida talqin etiladi.

Ushbu muammo bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-huquqiy kompetentlik o'quvchilarning faqat bilim darajasini emas, balki uning ijtimoiy xulq-atvori, qadriyatlari va huquqiy munosabatlarini ham qamrab oluvchi integrativ sifatdir.

Kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarida ijtimoiy-huquqiy kompetentlikni rivojlantirishda ijobiy va salbiy motivatsiya va pedagogik ta'lim juda muhim o'quvchilarning.

Axloqiy madaniyati yetarli darajada shakllanmagan shaxslar ko'pincha tashqi nazorat, ya'ni qonun-qoidalar yoki ijtimoiy talablar ta'sirida o'z xulq-atvorini tartibga soladi[1].

Biroq ayrim hollarda shaxsiy qadriyatlar bilan jamoaviy muhit me'yorlari o'rtasidagi ziddiyatlar salbiy xatti-harakatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

Motivatsiya o'quvchilar faoliyatining muhim psixologik omillaridan biri bo'lib, u faoliyat samaradorligi va natijadorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Motivatsiyaning kuchi va barqarorligi o'quvchilarning qat'iyatlilik darajasi hamda maqsadga erishish jarayonida namoyon bo'ladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yuqori darajada ijobiy motivatsiyaga ega bo'lgan o'quvchilar vazifalarni bajarishda yanada qat'iyatli va faol bo'ladilar[2].

Shu bilan birga, muvaffaqiyatga erishishda o'z faoliyatini uzoq muddatli rejalashtirish asosida tashkil etadilar.

Ijobiy va salbiy motivatsiyalashda ijtimoiy meyorlar juda muhim hisoblanadi[3].

O'quvchilarni kasbiy kompetentlikni rivozlantirishda va o'z kasblarini yetuq mutaxasislari bo'lishida ijobiy motivatsiya muhim salbiy mativatsiya o'quvchilarda birdaniga vuzudga kelmaydi, balki uni keltitib chiqarishda bir necha xususiy omillar tasir etishi mumkin.

Agar ta'lim jarayonida o'quvchilarning faoliyati faqat tashqi nazorat yoki jazoga asoslangan bo'lsa, bu ularning muvaffaqiyatga intilish motivini susaytirishi mumkin[4].

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, salbiy motivatsiya qisqa muddatli natijaga olib kelishi mumkin bo'lsa-da, u o'quvchilarning ichki motivatsiyasini rivojlantirishga to'sqinlik qiladi.

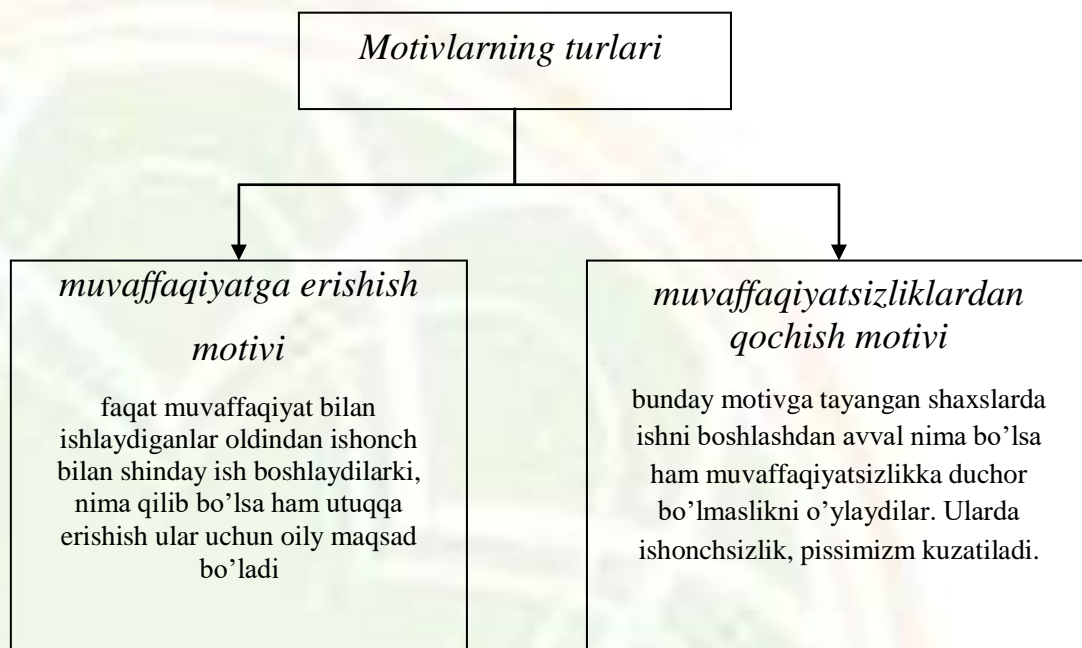
Shu sababli zamonaviy pedagogika o'quvchilarda mustaqil fikrlash, bilim olishga qiziqish va ijobiy rag'batga asoslangan motivatsiyani shakllantirishni muhim pedagogik vazifa sifatida ko'rib chiqadi.

Ta'lim jarayonida salbiy motivatsiyani kamaytirish va ijobiy motivatsiyani kuchaytirish o'quvchilarning ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi[5].

Agar ta'lim jarayonida o'quvchilarning faoliyati faqat tashqi nazorat yoki jazoga asoslangan bo'lsa, bu ularning muvaffaqiyatga intilish motivini susaytirishi mumkin[6].

Motivatsiya - bu psixika orqali hosil bo'ladigan determinatsiyadir,
motiv - bu shaxs xulq-atvorining kognitivistik jarayonini bevosita tashqi olam bilan bog'lovchi subyektiv tarzda aks etish demakdir.

Kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligi, bilimlarni o'zlashtirish darajasi hamda kasbiy kompetensiyalarining shakllanishi ko'p jihatdan ularning motivatsion holatiga bog'liqdir.

Motivatsiya o'quv faoliyatining ichki harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, u o'quvchining bilim olishga bo'lgan qiziqishi, kasbiy maqsadlari va kelajak faoliyatiga nisbatan munosabatini belgilaydi.

Shu sababli pedagogik jarayonda o'quvchilarda ijobiy motivatsiyani shakllantirish va salbiy motivatsion omillarni kamaytirish muhim vazifa hisoblanadi[7].

Psixologiya va pedagogika fanlarida motivatsiya shaxs faoliyatining asosiy determinanti sifatida talqin etiladi.

Shaxsning jamiyatdagi ijtimoiy xulqi, faoliyati hamda o'zini tutishi ma'lum motivlar asosida shakllanadi.

Mashhur psixolog S.L. Rubinshteyn motivatsiyani shaxs faoliyatining psixik determinatsiyasi sifatida izohlab, motivni shaxs xulq-atvorining tashqi muhit bilan bog'lanishini ta'minlovchi ichki sabab sifatida ta'riflaydi[8].

Ushbu yondashuv kasbiy ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'quv faoliyatini tushuntirishda ham muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kasbiy ta'lim tizimida motivatsiya ikki asosiy ko'rinishda namoyon bo'ladi: ijobiy motivatsiya va salbiy motivatsiya.

Ijobiy motivatsiya o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyoji, kasbga qiziqishi, o'zini rivojlantirish istagi hamda kelajakdagi muvaffaqiyatga erishish maqsadi bilan bog'liqdir.

Bunday motivatsiya o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va faol o'quv faoliyatini shakllantiradi[9].

Salbiy motivatsiya esa ko'pincha tashqi bosim, jazodan qo'rqish, baho olish yoki majburiyat sababli yuzaga keladi.

Bu turdagi motivatsiya qisqa muddatli natija berishi mumkin bo'lsa-da, o'quvchilarning barqaror bilim olishga bo'lgan qiziqishini shakllantirishda yetarli darajada samarali emas.

Shu bois zamonaviy pedagogik yondashuvlarda salbiy motivatsiyani kamaytirish va ijobiy motivatsiyani kuchaytirish muhim pedagogik vazifa sifatida qaraladi[10].

Kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarda ijobiy motivatsiyani rivojlantirish uchun ta'lim jarayonini qiziqarli tashkil etish, amaliy mashg'ulotlardan samarali foydalanish, o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini hisobga olish hamda rag'batlantirish tizimini takomillashtirish zarur.

Bunday yondashuv o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirish bilan birga ularning ijtimoiy faolligi va mas'uliyatini ham rivojlantiradi[11].

Shunday qilib, kasbiy ta'lim tizimida o'quvchilarning ta'lim faoliyatini samarali tashkil etishda ijobiy motivatsiya muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik jarayonda ijobiy motivatsiyani shakllantirish orqali o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ularning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish hamda kelajak kasbiy faoliyatiga tayyorlash imkoniyati kengayadi.

Pedagogik amaliyotda ijobiy motivatsiyani shakllantirishning asosiy usullari:

- Rag'batlantirish va e'tirof etish;
- Interfaol ta'lim metodlari;
- Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish.

Natijada o'quvchilarda huquqiy bilimlarga nisbatan qiziqish ortadi va ijtimoiy-huquqiy faollik rivojlanadi [12].

O'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish va differensial yondashuvni amalga oshirishga zamin yaratdi.

Kasbiy ta'lim tashkilotlari o'quvchilarida ijtimoiy-huquqiy kompetentligini rivojlantirish pedagogik imkoniyatlar, mexanizm va pisixalagik motivatsiyaga asoslangan metodikaning uyg'un qo'llanilishi orqali ta'minlanishi ilmiy jihatdan asoslandi.

Mazkur yondashuv o'quvchilarni kelgusida kasbiy faoliyatida va jamiyat hayotida huquqiy jihatdan yetuk, ijtimoiy mas'uliyatli va faol shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Kasbiy ta'lim tashkilotlari o'quvchilarida ijtimoiy-huquqiy kompetentlikni rivojlantirishda motivatsiya muhim pedagogik omil hisoblanadi.

Ijobiy motivatsiya o'quvchilarning huquqiy madaniyati, ijtimoiy faolligi va kasbiy tayyorgarligini oshirishga xizmat qiladi.

Pedagogik jarayonda ijobiy motivatsiyani kuchaytirish uchun interfaol metodlar, rag'batlantirish va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR:

- 1.Heckhausen H. Motivation and Action. – Berlin: Springer, 1986.
- 2.Winterbottom M.R. The Relation of Need for Achievement to Learning

3. Experiences in Independence and Mastery. – 1958.
4. Atkinson J., Litwin G. Achievement Motive and Test Anxiety. – 1960.
5. McClelland D. Human Motivation. – Cambridge University Press, 1985.
6. Deci E., Ryan R. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. – New York: Plenum Press, 1985.
7. Beh Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogika nazariyasi va tarixi.
9. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – 10
10. Москва: Просвещение, 2008.
11. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psixologiya. – Moskva: Logos, 2002
12. Bakhrom Xodjayev – Pedagogika nazariyasi va tarixi.